

BOGDAN STAŃKOWSKI

WYCHOWAWCA

**W ŚWIEŁE SALEZJAŃSKIEGO SYSTEMU PREWENCYJNEGO.
ASPEKT TEORETYCZNY I ZAANGAŻOWANIE PRAKTYCZNE**

**WYDAWNICTWO NAUKOWE
AKADEMII IGNATIANUM W KRAKOWIE**

KRAKÓW 2019

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2019

Publikacja dofinansowana ze środków
przeznaczonych na działalność statutową
Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie

Recenzenci:

dr hab. Barbara Skałbana, prof. UJK
prof. dr Mirosław S. Wierzbicki SDB

Redakcja: Magdalena Jankosz
Projekt okładki: Jadwiga Mączka
Typografia i łamanie: Dariusz Piskulak

ISBN 978-83-7614-420-7

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja:
Wydawnictwo WAM
Dział Handlowy
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia Wysyłkowa
tel. 12 62 93 260
www.wydawnictwowam.pl

*Czcigodnemu Jubilatowi
Księdzu Doktorowi Józefowi Marszałkowi SDB
z okazji 50-lecia święceń kapłańskich*

wdzięczny Autor

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	11
--------------	----

ROZDZIAŁ I

Nauczyciel-wychowawca – rys historyczny i współczesność

1. Formowanie się obrazu nauczyciela-wychowawcy – ujęcie historyczne i współczesność	24
2. Wymagania osobowościowe stawiane wychowawcy <i>in genere</i> – zarys	37
3. Zagrożenia dekonstruujące kształcenie wychowawców	41

ROZDZIAŁ II

System prewencyjny ks. Bosko jako *instrumentum laboris* w oddziaływaniach wychowawcy salezjańskiego

1. Podstawowe elementy systemu prewencyjnego ks. Bosko	51
2. Wybrane zasady systemu prewencyjnego	54

ROZDZIAŁ III

Wychowawca salezjański i jego kompetencje

1. Zarys ogólny obrazu wychowawcy w źródłach salezjańskich	66
2. Salezjanin-wychowawca w <i>Dokumentach Rady Generalnej</i>	70
2.1. Nowy kontekst kulturowy kreślony przez <i>Dokumenty Rady Generalnej</i>	70
2.2. Tożsamość salezjanina-wychowawcy	72
2.3. Zadania salezjanina-wychowawcy	74

3. Wychowawca salezjański w świetle literatury przedmiotu	77
3.1. Salezjanin-wychowawca jako asystent, brat, przyjaciel, ojciec i pasterz	77
3.2. Wychowawca salezjański jako świadek rozumu i religii	81
3.3. Wychowawca salezjański upodmiotowiający wychowanka	82
3.4. Salezjanin wychowujący w perspektywie radości	85
3.5. Salezjanin – kompetentny świadek wartości	87
3.6. Wychowawca salezjański jako lider	90

ROZDZIAŁ IV

Salezianie-wychowawcy w Polsce
wobec nowych wyzwań społeczno-wychowawczych
w okresie po transformacji ustrojowej roku 1989

1. Młodzież w rzeczywistości polskiej – zarys aktualnej sytuacji	100
2. Zaangażowanie salezjanów na rzecz ludzi młodych – rzeczywistość inspektorii krakowskiej	107
2.1. Oratorium – działalność salezjańska <i>par excellence</i>	109
2.2. Szkolnictwo salezjańskie w inspektorii krakowskiej	112
2.3. Salezjańska Organizacja Sportowa o zasięgu ogólnopolskim	116
2.4. Salezjański Ruch Troski o Młodzież – SALTROM	119
2.5. Ośrodki wychowawcze	121
2.6. Działalność wychowawcza w strukturach przyparafialnych	124
a) Liturgiczna Służba Ołtarza	124
b) Schola	125
c) Europejskie i światowe spotkania ludzi młodych	128

ROZDZIAŁ V

Obraz wychowawcy salezjańskiego
kreowany w czasopiśmie „Don Bosco”

1. Uzasadnienie tematu badań	137
2. Cel, problemy badawcze, metoda badań	137
3. Przeprowadzenie badań	139
4. Opis wyników badań	140

4.1. Cechy wychowawcy salezjańskiego	140
4.2. Istota wychowania salezjańskiego	141
4.3. Zadania wychowawcy w świetle pisma „Don Bosco”	144
4.4. Rozumienie asystencji	146
4.5. Postaci i autorytety przybliżane rodzicom i młodym czytelnikom na łamach czasopisma „Don Bosco”	147
4.6. Rodzaje wychowania w duchu chrześcijańskim promowane na łamach czasopisma	149
4.7. Zagrożenia w życiu młodzieży eksponowane na łamach czasopisma „Don Bosco”	161
4.8. Formy zaangażowania wychowawców na rzecz młodzieży	167

ROZDZIAŁ VI

Obraz wychowawcy salezjańskiego
kreowany przez ks. Józefa Marszałka –
badania własne metodą biograficzną

1. Ustalenia metodologiczne badań własnych	173
2. Plan wywiadu pogłębionego	175
2.1. Warstwa obiektywnych okoliczności	175
2.2. Historia życia	175
2.3. Przygotowania do pracy młodzieżowej i praktyka wychowawcza	175
2.4. <i>Identyfikacja</i> współczesnego wychowawcy	176
3. Wyniki badań własnych – analiza wywiadu pogłębionego z ks. Józefem Marszałkiem	176
3.1. Dynamika przeprowadzonych wywiadów – uwagi ogólne	176
3.2. Ksiądz Józef Marszałek – ojciec, wychowawca, duszpasterz	177
3.3. Historia życia – dzieciństwo i młodość	180
3.4. Koncepcja wychowania według ks. Józefa Marszałka	184
3.5. Działalność oratorska ks. Józefa Marszałka	186
3.5.1. Program oratorski	187
3.5.2. Samowychowanie w oratorium	189
3.5.3. Moduł prowadzenia oratorium	193

3.6. Kompetencje wychowawcy	197
3.7. Duchowość według systemu prewencyjnego ks. Bosko vs. duchowość w pracy oratoryjnej z młodzieżą	199
Wnioski	203
Bibliografia	207
Dokumenty i teksty źródłowe	207
Druki zwarte	210
Artykuły	225
Strony internetowe	231
Indeks osób	235
Fotografie	241
Załączniki	249
Summary	273

TABLE OF CONTENTS

Introduction	15
--------------	----

CHAPTER I

Teacher-Educator: A Historical Outline and Present Day Situation

1. Formation of a Teacher-Educator Image: A Historical Outline and Present Day Situation	24
2. Personality Requirements of Teachers <i>in genere</i> : An Outline	37
3. Threats Deconstructing Teacher Education	41

CHAPTER II

Fr. Bosco's Preventive System as *Instrumentum Laboris* in the Salesian Teacher's Influence

1. The Main Theoretical Assumptions of Fr. John Bosco's Preventive System	51
2. Selected Principles of the Preventive System	54

CHAPTER III

Salesian Teacher and His/Her Competences

1. An Outline of the Figure of a Teacher in the Salesian Sources	66
2. A Salesian/Salesian Teacher in the Proceedings of the General Council	70
2.1. New Cultural Context Outlined by the Proceedings of the General Council	70
2.2. Identity of a Salesian/Salesian Teacher	72
2.3. Tasks of a Salesian/Salesian Teacher	74

3. A Salesian Teacher in the Books on This Subject	77
3.1. A Salesian/Salesian Teacher as an Assistant, Brother, Friend, Father, Shepherd	77
3.2. A Salesian/Salesian Teacher as the Witness of Reason and Religion	81
3.3. A Salesian/Salesian Teacher Who Makes the Student a Subject	82
3.4. A Salesian that Educates in the Perspective of Joy	85
3.5. A Competent Salesian as the Witness of Values	87
3.6. A Salesian Teacher as a Leader	90

CHAPTER IV

Salesians in Poland in the Face of the New Social and Educational Challenges After the Political Transformation of 1989

1. Youth in the Polish Reality: An Outline of the Present Situation	100
2. Involvement of the Salesians in the Work with Young People: Reality in the Krakow Inspectorate	107
2.1. Oratory: Salesian Activity <i>par excellence</i>	109
2.2. Salesian Schooling in the Krakow Inspectorate	112
2.3. SALOS: the all-Polish Salesian Sports Organization	116
2.4. SALTROM: the Salesian Young People's Needs Movement	119
2.5. Educational Institutions	121
2.6. Organizations for the Youth in Parish Structures	124
a) Altar Servers	124
b) Children's Choir	125
c) European/World Youth Meetings	128

CHAPTER V

A Salesian Teacher Image Created in the "Don Bosco" Magazine

1. Justification of the Research Subject	137
2. Objectives, Research Problems, Methods	137

3. Fulfilment of the Research	139
4. Description of the Research Results	140
4.1. Features of a Salesian Teacher	140
4.2. Essence of a Salesian Education	141
4.3. Teacher's Tasks in the "Don Bosco" Magazine	144
4.4. Understanding of the Assistance	146
4.5. Figures and Authorities Presented to Parents and Young Readers of the "Don Bosco" Magazine	147
4.6. Types of Christian Education Promoted in the Magazine	149
4.7. Threats in the Lives of Young People Highlighted in the "Don Bosco" Magazine	161
4.8. The Forms of Teachers' Commitment to Help the Youth	167

CHAPTER VI

An Image of Salesian Teacher Created by Fr. Józef Marszałek: The Author's Own Research Conducted with the Biographical Method

1. Methodological Details of the Research	173
2. The Plan of the In-depth Interview	175
2.1. Layer of Objective Circumstances	175
2.2. History of Life	175
2.3. Preparation for Working with the Youth and Educational Practice	175
2.4. <i>Identikit</i> of the Contemporary Teacher	176
3. The Results of the Author's Own Research: Analysis of the In-depth Interview with Fr. Józef Marszałek	176
3.1. Dynamics of the Conducted Interviews: General Remarks	176
3.2. Father Józef Marszałek: Father, Teacher, Priest	177
3.3. History of Life: Childhood and Youth	180
3.4. The Concept of Education According to Fr. Józef Marszałek	184
3.5. The Oratory Activity of Fr. Józef Marszałek	186
3.5.1. The Oratory Programme	187

3.5.2. Self-education in the Oratory	189
3.5.3. The Module of Conducting the Oratory	193
3.6. Teacher's Competences	197
3.7. Spirituality According to Fr. Bosco's Preventive System vs. Spirituality in the Oratory Work with the Youth	199
Conclusions	203
Bibliography	207
Documents and Source Texts	207
Books and Monographs	210
Articles	225
Websites	231
Index of Names	235
Photos	241
Annexes	249
Summary	273

WPROWADZENIE

Przedmiotem wysiłków wychowawcy jest zawsze człowiek, dlatego też, jak uważa J. Maritain, „jeśli celem wychowania jest wspieranie i prowadzenie dziecka ku swemu ludzkiemu spełnieniu, wychowanie nie może uniknąć problemów i trudności, gdyż z natury swojej zakłada jakąś filozofię człowieka i już na samym początku jest zmuszone odpowiedzieć na pytanie: «kim jest człowiek?»”¹. Aktualnie w Europie trwa proces „tworzenia nowego człowieka”. Jesteśmy świadkami ścierania się różnych koncepcji antropologicznych człowieka i związanych z nimi wizji wychowania. Na gruncie psychologii dominuje behawioryzm B.F. Skinnera, w którym człowiek postrzegany jest jako układ reagujący na zewnętrzne bodźce i nieposiadający zdolności do autonomicznego działania. W nurcie chrześcijańskim uprzywilejowane miejsce zajmuje tomizm opierający się na filozofii Platona i Arystotelesa. W tym ujęciu człowiek samodzielnie działa i podejmuje decyzje, ale ogranicza go natura ludzka i pochodzące ze świata zewnętrznego wartości, które nie determinują jego zachowania, a jednak są źródłem pewnych zobowiązań o charakterze moralnym. Trzecia wizja to postmodernizm, który twierdzi, że nie istnieją żadne stałe struktury w obrębie bytu ludzkiego, odrzucając jednocześnie istnienie obiektywnych wartości stających się wyznacznikiem ludzkiego działania².

¹ J. Maritain, *Education at the Crossroads*, Yale University Press, New Haven 1943, s. 4.

² Zob. S. Gałkowski, *Długomysłność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, s. 59-87.

Chociaż działania wychowawców pracujących w środowiskach salezjańskich bazują głównie na systemie prewencyjnym ks. Bosko wpisującym się w personalistyczną wizję człowieka, to jednak niekiedy muszą się oni zmierzyć również z wyżej wspomnianymi koncepcjami i modelami wychowania. Innym polem wnikliwej obserwacji, jaką powinni podjąć wychowawcy, jest sama młodzież i jej styl życia, podejście do wartości. Prowadzone badania nad wartościami młodzieży wskazują na złożoność uwarunkowań postaw młodych ludzi wobec wartości. Jak podkreślają badacze, młodzież dysponuje zdolnością do relatywnie łatwego odchodzenia od przekazywanych wartości społecznych, buduje własne punkty odniesienia. Nie tylko wykazuje ona istotną dynamikę w obszarze wartości indywidualnych, ale także sprawia, że zmieniają się wartości społeczne poprzez modyfikowanie ich często w sposób radykalny³.

Obecne próby reformowania szkoły napotykają liczne trudności. Rola szkoły w nowoczesnym społeczeństwie była ściśle określona i wpisywała się w tradycyjny system wartości, a przynajmniej w początkowej fazie wychowawca posiadał wobec uczniów narzędzia do wyegzekwowania wymagań. Świat ponowoczesny, a z nim również szkoła, ulega ciągłym przekształceniom, dlatego też sytuacja przestała być już jednoznaczna⁴. Nauczyciele, zdaniem M. Dudzikowej, postrzegają się wzajemnie jako „pojedyncze atomy”, identyfikują siebie jako nauczycieli poszczególnych przedmiotów, unikając przyjęcia na siebie ciężaru wychowawstwa⁵. Autorzy zajmujący się analizą funkcjonowania polskiej szkoły i pracujący w niej nauczyciele

³ G. Adamczyk, *Wartości społeczne w świadomości młodzieży niemieckiej i polskiej. Studium socjologiczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003, s. 50.

⁴ E. Wysocka, *Przedmowa. Ponowoczesność jako źródło wyzwań i zagrożeń dla procesu edukacji*, w: *Konteksty wychowania i edukacji a kształcenie nauczycieli w rzeczywistości ponowoczesnej*, red. J. Aksman, J. Pułka, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o. – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 7-24.

⁵ M. Dudzikowa, *Mit o szkole jako miejscu wszechstronnego rozwoju ucznia. Eseje etnopedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 97.

nie mają złudzeń, że współczesna polska szkoła nie odpowiada wyzwaniom współczesności. Dość ważny wydaje się w tej kwestii osąd prof. A. Nałaskowskiego, który uważa, że „w dużej mierze jest to środowisko mentalnie niezdolne do twórczego podjęcia wyzwań intelektualnych stawianych oświacie”⁶. Obok wielu zagadnień wymagających decyzji istotny jest między innymi sposób przygotowania nauczycieli do wykonywania zawodu. Namysł nad kształceniem nauczycieli potrzebny jest również z uwagi na nader gwałtowne zmiany cywilizacyjne oraz szybki rozwój środków masowego przekazu⁷. Autorzy w ciągu ostatnich kilkunastu lat próbują również wnikać w problematykę etosu nauczycieli⁸. Profesja nauczyciela, wychowawcy, jego wizerunek i kompetencje wyraźnie wpisują się zatem we współczesną debatę społeczną.

We wspomnianą debatę włączony jest również wychowawca salezjański, który opiera swoje działania na systemie prewencyjnym, już od ponad stu lat będącym przedmiotem opracowań o nachyleniu historycznym, krytycznym czy *stricte* badawczo-empirycznym⁹.

⁶ A. Nałaskowski, *Nauczycielskie reakcje na wyniki badań naukowych nad edukacją (studium jednego przypadku)*, w: *Nauczyciele akademicy w procesie kształcenia pedagogów*, red. K. Duraj-Nowakowa, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków–Łowicz 1999, s. 386.

⁷ T. Lewowicki, *Kształcenie nauczycieli – niektóre koncepcje, modele i tendencje*, w: *Kształcenie nauczycieli. Modele – tendencje – wyzwania wielokulturowej rzeczywistości*, red. E. Żmijewska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012, s. 20.

⁸ J.L. Pękała, *Etos nauczycieli – mit czy rzeczywistość?*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017.

⁹ Zob. P. Braidó (red.), *Don Bosco educatore. Scritti e testimonianze*, LAS, Roma 1992; M. Wirth, *Ksiądz Bosko i rodzina salezjańska. Dzieje i nowe wyzwania (1815–2000)*, tłum. T. Jania, Wydawnictwo Poligrafia ITS, Kraków 2009; J.M. Petitclerc, *La pédagogie de Don Bosco en douze mots-clés*, Editeur Don Bosco, Paris 2012; B. Stańkowski, *Prevenzione salesiana e rieducazione dei ragazzi socialmente disadattati nel contesto polacco. Indagine interpretativa e prospettica*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015; B. Stańkowski, *Efektywność resocjalizacji w salezjańskich Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018;

Nauczyciel-wychowawca oddziałuje na swoich wychowanków poprzez to, jakim jest człowiekiem¹⁰. W związku z tym poszukując koncepcji, które umożliwiłyby całościowy ogląd jego osoby, warto przyjrzeć się temu zagadnieniu również w kontekście salezjańskim.

Analiza dostępnej literatury przedmiotu w powyższej kwestii doprowadziła do następujących wniosków: nie ma opracowań nie tylko w kontekście polskim, które w sposób systematyczny zgłębiałyby sylwetkę wychowawcy w systemie prewencyjnym; nie wypracowano spójnej wizji nauczyciela-wychowawcy – brakuje głębszych analiz i badań empirycznych z obszaru pedeutologii salezjańskiej¹¹. Wydaje się zatem, że niniejsza publikacja jest jedną z pierwszych na gruncie polskim tego typu prób wchodzenia w zagadnienie wychowawcy ujętego w ramy systemu prewencyjnego¹². Monografia ta jest kontynuacją szerszego dyskursu w środowisku polskim wokół wychowawcy salezjańskiego postrzeganego przez pryzmat systemu wychowawczego wdrażanego przez ks. Bosko¹³. Trzeba podkreślić, że w środowisku salezjańskim Polski zauważa się ciągły niedobór opracowań empirycznych odnoszących się do zagadnienia osoby nauczyciela-wychowawcy w kontekście szkół salezjańskich

J. Wilk, *Nad pytaniem o istotę systemu prewencyjnego ks. Bosko*, w: *Przemiany edukacyjne w Polsce i na świecie a modele wychowania*, red. W. Kozłowski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001, s. 125-140.

¹⁰ B. Śliwerski, *Mysleć jak pedagog*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010, s. 56-57.

¹¹ W praktyce ks. Jana Bosko oraz w późniejszej pedeutologii salezjańskiej obowiązuje zestawienie nauczyciel-wychowawca, gdyż w jego rozumieniu te role nauczyciela i jednocześnie wychowawcy w środowisku salezjańskim przeplatały się, uzupełniały lub tworzyły spójną całość.

¹² Zob. wcześniejsze próby zgłębiania postaci nauczyciela-wychowawcy w salezjańskim kontekście w Polsce: M. Wierzbicki, *Nauczyciel w szkole salezjańskiej*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2011.

¹³ M. Wierzbicki, *Kardynał August Hlond jako wychowawca w instytucjach salezjańskich – stan badań i źródła do bibliografii*, w: *Badania biograficzne w pedagogice. Studia źródłowe i bibliograficzne*, red. W. Szulakiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015, s. 117-136.

i oratoriów¹⁴. Uzasadniona zatem wydaje się chęć eksplorowania wizji wychowawcy, jego zadań i kompetencji w perspektywie systemu prewencyjnego. Rozważania przedstawione w niniejszej publikacji autor starał się ułożyć w personalistycznej wizji człowieka. Prezentowana praca jest oparta na aktualnych poszukiwaniach naukowych poprzez przegląd dostępnej literatury przedmiotu (część teoretyczna) oraz badania własne zrealizowane w modelu badań jakościowych (część badawcza).

W pierwszym rozdziale autor dokonał w sposób skrótowy analizy dostępnej literatury w kwestii wizji nauczyciela-wychowawcy na tle badań współczesnych pedeutologów. W drugim rozdziale powstałym na bazie analizy literatury polskiej i zagranicznej (szczególnie włoskiej) zaprezentowany został zarys systemu prewencyjnego Jana Bosko. Trzeci rozdział zawiera rozważania na temat wychowawcy salezjańskiego w pracy z młodzieżą. Przybliżył obraz i zarys kompetencji wychowawcy salezjańskiego pracującego w różnych kontekstach edukacyjnych. Następny rozdział przedstawia zaangażowanie salezjanów w realia polskich, ukazując ich działalność na tle nowych wyzwań społeczno-wychowawczych w okresie po transformacji ustrojowej zapoczątkowanej w 1989 roku. Owa działalność została zaprezentowana w kontekście pracy w oratorium, w szkolnictwie, w organizacjach typu Salezjańska Organizacja Sportowa (SALOS) i Salezjański Ruch Troski o Młodzież (SALTROM) oraz w innych formach zrzeszania młodzieży, na przykład Liturgiczna Służba Ołtarza, schola.

W części badawczej autor przedstawił wyniki badań w sposób dwutorowy; wspólnym mianownikiem jest postać wychowawcy. Na podstawie wybranej literatury i zastosowania metody analizy treści został wykreowany obraz wychowawcy salezjańskiego. W celu jego dopełnienia i prezentacji w wymiarze praktycznym odwołano się

¹⁴ Zob. ciekawe opracowanie zgłębiające szkolnictwo salezjańskie w aspektach historycznym i pedagogicznym, powstałe w 15-lecie istnienia Szkół Salezjańskich w Toruniu: M. Wierzbicki, *Szkoły Salezjańskie w Toruniu. Historia, edukacja i formacja religijna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

do wyników wywiadu pogłębionego, jaki został przeprowadzony z ks. Józefem Marszałkiem SDB, wychowawcą i duszpasterzem młodzieży (rozdział VII).

We wnioskach zostały zawarte spostrzeżenia odnoszące się zarówno do rozdziałów teoretycznych, jak też i do tych, które poświęcono badaniom jakościowym. Zabieg umieszczenia wszystkich wniosków na końcu pracy jest operacją zamierzoną, gdyż w ten sposób czytelnik otrzymuje pełny obraz wychowawcy, jaki wyłonił się na kartach niniejszej publikacji, widziany przez pryzmat salezjańskiego systemu prewencyjnego.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty i teksty źródłowe

Bosco G., *San Domenico Savio alunno dell'Oratorio di S. Francesco di Sales*, SEI, Torino 1954.

Bosko J., *Dialog między księdzem Bosko a nauczycielem Francesco Bodrato*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *Do chłopców z niższego seminarium w Mirabello*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 3: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *List do ks. Giuseppe Bertella*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *List okólny do salezjanów o dyscyplinie*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *List okólny do salezjanów o rozpowszechnianiu dobrych książek*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *List okólny: Lektury*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *Regulamin Oratorium św. Franciszka Salezego dla eskternistów*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *System prewencyjny w wychowaniu młodzieży*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Bosko J., *System prewencyjny w wychowaniu młodzieży. Regulamin dla domów Towarzystwa św. Franciszka Salezego*, Drukarnia Salezjańska, Turyn 1877.

Bosko J., *Wskazania dla dyrektorów Domów salezjańskich (1863–1887)*, w: *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i Jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Capitolo Generale 25, <http://www.sdb.org/pl/salesiani-di-don-bosco/capitoli-general/415-capitoli-general-1877-2014/757-capitoli-general-dei-salesiani-di-don-bosco-it> (data dostępu: 24.10.2018).

Concilio Vaticano II, *Dichiarazione sull'educazione cristiana – Gravissimum educationis*, http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_gravissimum-educationis_it.html (data dostępu: 20.03.2017).

Dicastero per la Pastorale Giovanile Salesiana, *La Pastorale Giovanile Salesiana. Quadro di riferimento, III edizione*, 2014, <http://www.note-dipastoralegiovanile.it/images/SDB/QdR-cap4.pdf>, s. 78 i nast. (data dostępu: 14.05.2018).

Documenti del CG XXVII, *Testimoni della radicalità evangelica. Lavoro e temperanza. Documenti del Capitolo Generale XXVII della Società di San Francesco di Sales*, „Atti del Consiglio Generale” 2014, nr 418, s. 8–69.

Dokumenty Kapituły Generalnej 25, *La Comunità Salesiana oggi*, „Atti del Consiglio Generale” 2002, nr 378, s. 13–65.

Dykasterium Salezjańskiego Duszpasterstwa Młodzieżowego, *Salezjańskie Duszpasterstwo Młodzieżowe. Podstawowe punkty odniesienia*, Salezjańskie Centrum Wychowania i Duszpasterstwa Młodzieży, Kraków 1999.

Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II (podpisana przez prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego), Warszawa 1979.

Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, Główny Urząd Statystyczny, *Kościół katolicki w Polsce 1991–2011*, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa 2014.

Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Wydawnictwo TUM, Wrocław 1995.

Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, PAX, Warszawa 1981.

Jan Paweł II, *List do Młodych całego świata, z okazji międzynarodowego roku młodzieży*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/parati.html (data dostępu: 17.03.2017).

Kapituła Generalna 26, <http://www.sdb.org/it/salesiani-di-don-bosco/192-capitoli-generali/753-capitolo-generale-cg26> (data dostępu: 24.10.2018).

Konstytucje i Regulaminy Towarzystwa św. Franciszka Salezego, Rzym 1984.

Memorie biografiche di Don Giovanni Bosco raccolte dal sacerdote salesiano Giovanni Battista Lemoyne, t. 3, rozdział LIII, http://www.donboscosanto.eu/memorie_biografiche/Don_Bosco-Memorie_biografiche_Vol_03.pdf (data dostępu: 22.10.2018).

Memorie biografiche di Don Giovanni Bosco raccolte dal sacerdote salesiano Giovanni Battista Lemoyne, t. 7, rozdział LIV, http://www.donboscosanto.eu/memorie_biografiche/Don_Bosco-Memorie_biografiche_Vol_07.pdf (data dostępu: 10.10.2018).

Memorie biografiche di Don Giovanni Bosco raccolte dal sacerdote salesiano Giovanni Battista Lemoyne, t. 7, rozdział VI, http://www.donboscosanto.eu/memorie_biografiche/Don_Bosco-Memorie_biografiche_Vol_07.pdf (data dostępu: 22.10.2018).

Podstawowe informacje o SALOS RP, http://www.salosrp.pl/o_salosie/podstawowe_informacje (data dostępu: 20.03.2017).

Salezjanie Inspektorii Krakowska pw. św. Jacka, Kalendarium 2018/2019, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2018.

Salezjański Instytut Historyczny, *Źródła salezjańskie*, cz. 1: *Ksiądz Bosko i jego dzieło. Antologia*, Salezjański Instytut Historyczny, Poligrafia Salezjańska, Kraków 2016.

Statut Salezjańskiej Organizacji Sportowej SALOS RP, <http://www.salosrp.pl/dokumenty/statut> (data dostępu: 20.03.2017).

Ustawa z dnia 07.04.1989 roku prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 ze zm.).

Ustawa z dnia 24.04.2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2003 r., Nr 96, poz. 873 ze zm.).

Ustawa z dnia 25.06.2010 roku o sporcie (Dz.U. z 2010 r., Nr 127, poz. 857 ze zm.).

Druki zwarte

Achtemeier P.J., *Encyklopedia biblijna*, Oficyna Wydawnicza Vocatio, Warszawa 1999.

Adamczyk G., *Wartości społeczne w świadomości młodzieży niemieckiej i polskiej. Studium socjologiczne*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003.

Arendt H., *Między czasem minionym i przyszłym. Osiem ćwiczeń z myśli politycznej*, tłum. M. Godyń, W. Madej, Fundacja Aletheia, Warszawa 1994.

Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, tłum. Witold Betkiewicz i in., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Badziukiewicz B., Sałasiński M., *Vademecum wychowawcy*, WSiP, Warszawa 2005.

Baley S., *Psychiczne właściwości nauczyciela wychowawcy*, w: *Osobowość nauczyciela*, oprac. i wstęp W. Okoń, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1962.

Barczyk P.P., *Nauczyciel i oświata w kontekście integracji Europy*, w: *Problemy współczesnej pedagogii. Teoria – praktyka – perspektywy*, red. D. Ekiert-Oldroyd, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2003.

Berger P.L., *Święty baldachim. Elementy socjologicznej teorii religii*, tłum. W. Kurdziel, Nomos, Kraków 2005.

Bissoli C., *Jan Paweł II o systemie wychowawczym księdza Bosko*, tłum. K. Misiaszek, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2001.

Bosco G., *Il Giovane Provveduto*, w: *Scritti sul sistema preventivo nell'educazione della gioventù*, red. P. Braido, La Scuola, Brescia 1965.

Bosco G., *Il Sistema preventivo nella educazione della gioventù*, w: *Scritti sul Sistema Preventivo nell'educazione della gioventù*, red. G. Bosco (introduzione presentazione e indici a cura di P. Braido), Editrice La Scuola, Brescia 1965.

Bosco G., *Il Sistema Preventivo*, w: *Don Bosco educatore. Scritti e testimonianze*, red. P. Braido, LAS, Roma 1992.

Bosco G., *Memorie dell'Oratorio di S. Francesco di Sales 1815-1855*, red. E. Ceria, SEI, Torino 1946.

Braido P. (red.), *Don Bosco educatore. Scritti e testimonianze*, LAS, Roma 1992.

Braido P., *Filosofia dell'educazione*, PAS, Zürich 1967.

Braido P., *Il Sistema preventivo di don Bosco*, PAS, Zürich 1964.

Braido P., *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di don Bosco*, LAS, Roma 1999.

Braido P., *Prevention, not repression. Don Bosco's Educational System*, Istituto Storico Salesiano, Rome 1999.

Brosch A., *Młodzież w obliczu seksualizacji kultury medialnej*, w: *Przestrzenie komunikacji*, red. J. Kędzior, J. Kowal, B. Krawiec, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

Casella F., *Wychowywać do poszanowania praw człowieka w wierności systemowi edukacyjnemu św. Jana Bosko*, w: *Wychowanie w służbie praw człowieka*, red. J. Gocko, R. Sadowski, Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, Warszawa 2008.

Caviglia A., *Il "Magone Michele". Una classica esperienza educativa. Studio*, SEI, Torino 1951.

Caviglia A., *La Vita di Domenico Savio e "Savio Domenico e Don Bosco". Studio*, SEI, Torino 1943.

Chávez Villanueva P., *Wzorem Księdza Bosko – wychowawcy ofiarujemy młodzieży Ewangelię radości stosując pedagogię dobroci*, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 2013.

Cian L., *Il Sistema Preventivo di Don Bosco e i lineamenti caratteristici del suo stile*. LDC, Leumann (Torino) 1985.

Cian L., *System zapobiegawczy św. Jana Bosko i jego charakterystyka*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2001.

Cian L., *Wychowanie w duchu Księdza Bosko*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1991.

Czerwińska-Jasiewicz M., *Psychologia rozwoju młodzieży w kontekście biegu ludzkiego życia*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2015.

Czykier K., *Metoda biograficzna jako metoda wspierająca precyzowanie sensu życia*, w: *Aksjologia edukacji dorosłych*, red. J. Kostkiewicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.

Day Ch., *Rozwój zawodowy nauczyciela*, tłum. J. Michalak, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.

Denzin N.K., *Interpretative Biography*, University of Illinois, Urbana-Champaign USA 1989.

Dudzikowa M., *Mit o szkole jako miejscu wszechstronnego rozwoju ucznia. Eseje etnopedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001.

Duraj-Nowakowa K., *Pedagogika pracy nauczyciela*, w: *Wychowanie i praca*, red. Z. Marek, J. Mółka, M. Mółka, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2017.

Duraj-Nowakowa K., *Pedeutologia. Konteksty – dylematy – implikacje*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.

Duraj-Nowakowa K., *Systemologiczne inspiracje pedeutologii*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2000.

Duraj-Nowakowa K., *Tropy myślenia o synergii w działalności nauczyciela akademickiego*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.

Dybowska E., *Wychowawca w pedagogice ignatianńskiej*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.

Dziubiński Z., *Secularisation and Sport*, w: *Social and Cultural Aspects of Sport*, red. J. Kosiewicz, AWF, Warszawa 2007.

Dziubiński Z., *Sport i turystyka w Kościele rzymskokatolickim (na przykładzie Salezjańskiej Organizacji Sportowej RP)*, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego, SALOS RP, Warszawa 2015.

Escrivá de Balaguer J., *Droga*, Wydawnictwo św. Wojciecha, Poznań 2013.

Fitak A., *Diagnoza typologiczna uczniów i nauczycieli w praktyce*, w: *Przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela. W stronę edukacji spersonalizowanej*, red. S. Kowal, M. Mądry-Kupiec, Wydawnictwo internetowe e-bookowo, Będzin 2015.

- Frąckowiak T., *Nauczyciel wobec problemu odnowy człowieczeństwa*, w: *O humanizacji pracy zawodowej nauczyciela*, red. E. Kobyłecka, Wydawnictwo Naukowe Polskiego Towarzystwa Naukowego, Poznań 2007.
- Gabrel A., *Niezwykły zwyczajny... Ks. Andrzej Świda*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2007.
- Gajdzica A., *Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych: między zaangażowaniem a oporem wobec zmian*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013.
- Gałkowski S., *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.
- Gałkowski S., *Rozwój i odpowiedzialność. Antropologiczne podstawy koncepcji wychowania moralnego*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003.
- Gatti G., *Tradycja wychowawcza księdza Bosko dzisiaj: konieczność wychowawcy*, w: *Współczesny wychowawca w stylu Księdza Bosko. Materiały z sympozjum z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce. Katolicki Uniwersytet Lubelski 16–17.04.1998*, red. J. Wilk, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Lublin 1998.
- Gerontikon – *Księga starców*, Znak, Kraków 1983.
- Gordon T., *Wychowanie bez porażek szefów, liderów, przywódców*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2000.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 1996.
- Grondas M., Żmijski J., *Dokumentowanie i planowanie rozwoju nauczyciela. Poradnik*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2005.
- Grządział D., *Wychowanie dobrych obywateli według systemu prewencyjnego*, w: *Salezjańska Ars Educandi*, red. K. Kmiecik-Jusięga, B. Stańkowski, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.
- Grzegorzewska M., *Wybór pism*, PWN, Warszawa 1964.
- Grzybek G., *Etyka rozwoju a wychowanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010.
- Homplewicz J., *Przesłanie ks. Jana Bosko w refleksji pedagogicznej*, w: *Ks. Bosko i jego system wychowawczy*, red. J. Niewęglowski, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000.

Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987.

Jan Paweł II, *Listy do młodzieży*, Pallottinum, Poznań 1991.

Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei. Jan Paweł II odpowiada na pytania Vittoria Messori*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994.

Jędrzejewski M., *Młodzież a subkultury*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1999.

Juszczak S., *New trends in the Polish education system*, w: *Transforming educational reality in Poland at the threshold of the 21-st century*, red. S. Juszczak, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000.

Katechizm Kościoła Katolickiego, Pallottinum, Poznań 1994.

Klus-Stańska D., *Dyskursy pedagogiki wczesnoszkolnej*, w: *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, Łośgraf, Warszawa 2009.

Konert A., *Nauczyciel jako autorytet. Rekonstrukcja relacji mistrz-uczeń w perspektywie interakcjonizmu symbolicznego*, w: *Nauczyciele. Strategie trwania w zawodzie*, red. S. Lenik, A. Rosół, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2011.

Kot S., *Historia wychowania*, t. 1, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2010.

Kowolik P., *Autokreacja potrzebą samospełniania się człowieka w jego rozwoju*, w: *Autokreacja. Aspekty wybrane*, red. K. Przybycień, Fundacja Uniwersytecka, Stalowa Wola 2010.

Krauth L., *Radosny do końca Ksiądz Bosko*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000.

Królikowska A., Miśkowiec E., *Mistrz czy funkcjonariusz – refleksje pedeutologiczne*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna*, red. A. Walulik, J. Mółka, Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2017.

Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000.

Kurzępa J., *Młodzież w obliczu wielkiej zmiany – konteksty wzrastania młodzieży w rzeczywistość społeczną*, w: *Pedagogika społeczna wobec procesów*

życiowych i zachowań ryzykownych, red. M. Walancik, J. Hroncová, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2013.

Kustra C., *Opieka Kościoła nad dziećmi i młodzieżą*, w: *Z problemów pedagogiki. Uniwersalność opieki międzyludzkiej*, red. T. Biernat, Powszechna Wyższa Szkoła Humanistyczna „Pomerania”, Chojnice 2011.

Kustra C., *Powściągliwość i praca w wychowaniu człowieka. Współczesne odczytanie koncepcji opiekuńczo-wychowawczej ks. Bronisława Markiewicza (1842-1912)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.

Kuźma J., *Pedeutologia nauką kreującą mądrych sprawiedliwych i dobrych nauczycieli (kierunki badań)*, w: *Rozwój zawodowy nauczyciela*, red. H. Moroz, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.

Kuźmak K., *Kult Maryi Wspomożycielki na ziemiach polskich przed przybyciem Salezjanów*, w: *Maryja Wspomożycielka Wiernych. Studium dogmatyczno-histeryczne*, red. S. Prus, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1986.

Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia. O wspomaganiu nauczycieli w rozwoju*, w: *Z zagadnień pedeutologii i kształcenia nauczycieli*, red. H. Kwiatkowska, T. Lewowicki. Studia Pedagogiczne LXI, Komitet Nauk Pedagogicznych PAN, Warszawa 1995.

Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, w: *Pedagogika*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

Kwiatkowska H., *Edukacja nauczycieli. Konteksty – kategorie – praktyki*, IBE, Warszawa 1997.

Kwiatkowska H., *Pedeutologia*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.

Kwiatkowska H., *Przemiany funkcji zawodowej nauczyciela*, w: *Przemiany zawodu nauczycielskiego*, red. J. Nowak, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław 1991.

Kwiatkowska H., *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, GWP, Gdańsk 2005.

Kwieciński Z., *Przedmowa*, w: *Pedagogika*, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

Kowal S., Ocetkiewicz I., *Wychowawcy i wychowanie wobec problemów płynnej nowoczesności*, w: *Przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela. W stronę edukacji spersonalizowanej*, red. S. Kowal, M. Mądry-Kupiec, Wydawnictwo internetowe e-bookowo, Będzin 2015.

Lanfranchi R., *Da orfano di padre a "Padre di molte genti": la paternità di Don Bosco*, w: *Ricerca pedagogica ed educazione familiare. Studi in onore di Norberto Galli*, red. L. Pati, Vita e Pensiero, Milano 2003.

Legowicz J., *Moralno-etyczne zasady zawodu nauczycielskiego*, KiW, Warszawa 1986.

Legowicz J., *O nauczycielu. Filozofia nauczania i wychowania*, PWN, Warszawa 1975.

Legowicz J., *Życie dla życia*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1984.

Leppert R., *Nauczyciel jako adaptacyjny technik, refleksyjny praktyk, transformatywny intelektualista (próba zarysowania pola problemowego)*, w: *Rozwój nauczyciela w okresie transformacji*, red. W. Prokopiuk, Trans Humana, Białystok 1998.

Lewowicki T., *Kształcenie nauczycieli – niektóre koncepcje, modele i tendencje*, w: *Kształcenie nauczycieli. Modele – tendencje – wyzwania wielokulturowej rzeczywistości*, red. E. Żmijewska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012.

Lewowicki T., *Nauczyciele i ich edukacja na przełomie XX i XXI wieku – ewolucja czy rewolucja?*, w: *Problemy pedeutologii na przełomie XX i XXI wieku*, red. Z. Jasiński, T. Lewowicki, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2000.

Lisowska-Magdziarz M., *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2004.

Ławrowska R., *Miejsce współczesnej scholi cantorum w powszechnej edukacji muzycznej dzieci i młodzieży*, w: *Sacrum – sztuka – wychowanie*, red. W.A. Sacher, Uniwersytet Śląski Katowice, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2006.

Łobocki M., *ABC wychowania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Warszawa 1992.

Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, PWN, Warszawa 1978.

Łukasik J.M., *Doświadczenie życia codziennego. Narracje nauczycielek na przełomie życia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

Łukasik J.M., *Poznać siebie i dbać o rozwój w drodze do sukcesu*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.

Majewska A., *Szkoła salezjańska w dobie rozwoju. Na przykładzie Inspektorii św. Wojciecha w Pile*, Piła 2004.

Makówka A., *Pedagogia ewangeliczna Jana Pawła II. Jana Pawła II teoria i praktyka wychowania ewangelicznego w odniesieniu do młodzieży*, Wydawnictwo „Calvarianum”, Kalwaria Zebrzydowska 2003.

Mandes S., *Życie religijne*, w: *Współczesne społeczeństwo polskie*, red. A. Giza, M. Sikorska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Marek Z., *Pedagogika towarzyszenia. Perspektywa tradycji ignacjańskiej*, Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2017.

Mariański J., *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.

Mariański J., *Kościół katolicki w Polsce w kontekście społecznym. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

Mariański J., *Przemiany moralności polskich maturzystów w latach 1994–2009. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2011.

Mariański J., *Przemiany moralności religijnej w nowoczesnym społeczeństwie polskim*, w: *Stare i nowe struktury społeczne w Polsce*, t. I: *Miasto*, red. I. Machaj, J. Styka, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1994.

Maritain J., *Education at the Crossroads*, Yale University Press, New Haven 1943.

Marszałek J., *Edukacja osoby w wymiarze somatycznym*, w: *Salezjanie a sport*, red. Z. Dziubiński, SALOS RP, Warszawa 1998.

Marszałek J., *Fascynacja sportem inspiracją autoedukacji w systemie profilaktycznym Księdza Jana Bosko*, w: *Sport na przełomie tysiącleci: szanse i nadzieje*, red. Z. Dziubiński, SALOS RP, Warszawa 2000.

Marszałek J., *Młodzież: podmiot i jego respektowanie w wychowaniu świętego Jana Pawła II – syllabus jurwenagogiczny*, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 2014.

Marszałek J., *Pedagogia boiska w personalistycznym systemie wychowawczym św. Jana Bosko*, w: *Kościół a sport*, red. M. Barlak, Z. Dziubiński, SALOS RP, Warszawa 1995.

Marszałek J., *Personalistyczna koncepcja pedagogii prewencyjnej Jana Bosko*, Uniwersytet Jagielloński, Wydział Filozofii (praca doktorska), Kraków 2002.

Marszałek J., *Personalizm i pedagogia prewencyjna ks. Jana Bosko*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2010.

Maryniarczyk A., *Religia w postudze wychowawcy: anachronizm czy niezbywalny wymóg?*, w: *Współczesny wychowawca w stylu Księdza Bosko. Materiały z sympozjum z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce. Katolicki Uniwersytet Lubelski 16-17.04.1998*, red. J. Wilk, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Lublin 1998.

Masłyk K., *Odkryć prawdę*, Wydawnictwo eSPe, Kraków 2007.

Mastalski J., *Samotność globalnego nastolatka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego, Kraków 2007.

Mastalski J., Siewiora J., *Formacja wychowawców w kontekście przemian cywilizacyjnych*, Homo Dei, Kraków 2017.

Melosik Z., *Młodość w kulturze współczesnej. Paradoxy pop-tożsamości*, w: *Pedagogika i edukacja wobec nowych wspólnot i różnic w jednoczącej się Europie. Materiały z IV Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego*, red. E. Milewska, B. Śliwerski, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2002.

Misiak W., *Lider*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003.

Misiaszek K., *Wychowawcza rola sportu w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*, w: *Salezjanie a sport*, red. Z. Dziubiński, SALOS RP, Warszawa 1998.

Muchacka B., Szymański M. (red.), *Nauczyciel w świecie współczesnym*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.

Nalaskowski A., *Nauczycielskie reakcje na wyniki badań naukowych nad edukacją (studium jednego przypadku)*, w: *Nauczyciele akademicy w procesie kształcenia pedagogów*, red. K. Duraj-Nowakowa, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków–Łowicz 1999.

Niewęglowski J., *Charakterystyczne cechy wychowawcy w stylu ks. Bosko*, w: *Ks. Bosko i jego system wychowawczy*, red. J. Niewęglowski, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2000.

Niewęglowski J., *Doświadczenia Zgromadzenia Salezjańskiego w edukacji młodzieży*, w: *W trosce o młodzież. Edukacja praca obywatelstwo*, red. J. Niewęglowski, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2004.

Nowak A., *Metoda biograficzna w badaniach pedagogicznych*, w: *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, red. S. Palka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1998.

Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej*, Wydawnictwo Naukowe KUL, Lublin 2001.

Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny. Wydanie czwarte uzupełnione i poprawione*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.

Okoń W., *Zarys dydaktyki ogólnej*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1963.

Olbrycht K., *Aksjologiczne wymiary kształcenia pedagogów*, w: *Aksjologia w kształceniu pedagogów*, red. J. Kostkiewicz, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.

Panuś T., *Formacja nauczycieli religii katolickiej w Polsce*, w: *Nauczanie religii katolickiej w szkole. Historia, współczesność, perspektywy*, t. 7, red. P. Tomasiak, S. Dziekoński, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2010.

Petitclerc J.M., *La pédagogie de Don Bosco en douze mots-clés*, Editeur Don Bosco, Paris 2012.

Pękala J.L., *Etos nauczycieli – mit czy rzeczywistość?*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017.

Pietrański Z., *Kierowanie własnym rozwojem*, PWN, Warszawa 1977.

Pilch T., *Rozważanie wokół etyki zawodu nauczyciela*, w: *Świat wartości i wychowanie*, red. W. Szewczuk, Fundacja Innowacja, Warszawa 1996.

Piwowarski W., Podgórska T., *Wiara i wierzenia Polaków w kontekście przemian systemowych*, w: *W służbie wartościom*, red. R. Kamiński i in., Jedność, Kielce 1999.

Pomianowski R., *Obecność wychowawcza i przestrzenie jej wypowiedzi dzisiaj*, w: *Współczesny wychowawca w stylu Księdza Bosko. Materiały*

z symposium z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce. *Katolicki Uniwersytet Lubelski 16-17.04.1998*, red. J. Wilk, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Lublin 1998.

Pomianowski R., *Obecność wychowawcza*, w: *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko*, red. M. Majewski, Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 1988.

Porębska B.M., *System wychowawczy ks. Jana Bosko na przykładzie działalności Salezjańskiej Placówki Opiekuńczo-Wychowawczej „Dom Bosko” w Gostwicy* (praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. nadzw. dr. hab. M. Babiarza (Akademia Ignatianum, Wydział Pedagogiczny), Kraków 2013.

Pospizyl K., *Zachowanie młodzieży jako znak czasów*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2000, nr 1, s. 3-24.

Pólturzycki J., *Potrzeba rekonstrukcji aksjologii w pedagogicznych studiach akademickich*, w: *Aksjologia w kształceniu pedagogów*, red. J. Kostkiewicz, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.

Prellezo J.M., *Salesiani, scuola e educazione*, Facoltà di Scienze dell'Educazione, Roma 2001.

Prokopiuk W., *Nauczyciel na polach humanizacji edukacji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.

Prokopiuk W., *Wyznaczniki nowego sensu samokształcenia nauczycieli*, w: *Rozwój nauczyciela w okresie transformacji*, red. W. Prokopiuk, Trans Humana, Białystok 1998.

Puślecki W., *Nauczyciel pełnomocny*, w: *Rozwój zawodowy nauczyciela*, red. H. Moroz, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.

Ricaldone P., *Don Bosco educatore*, vol. 1, LDC, Colle Don Bosco 1951.

Rydzewski J., *Praca z młodzieżą w polskich parafiach salezjańskich. Z badań nad systemem prewencyjnym w duszpasterstwie parafialnym*, Wydawnictwo BUK, Białystok-Rottenbuch 2009.

Rylke H., *Kontakt i porozumiewanie się nauczycieli z uczniami*, w: *Zanim w szkole będzie źle...*, red. K. Ostrowska, J. Tatarowicz, Centrum Medyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej Ministerstwa Edukacji Narodowej, Warszawa 2004.

Rynio A., *Wzór osobowy wychowawcy*, w: *Drogowskazy wychowania*, red. S. Wilk i in., Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.

Sakowska J., *Szkoła dla rodziców i wychowawców*, Wydawnictwo CMPPP MEN, Warszawa 1999.

Sanborn M., *I ty możesz być liderem*, Wydawnictwo MT Biznes, Warszawa 2008.

Schockenhoff E., *Jaką pewność daje nam sumienie?*, RW WT UO, Opole 2006.

Silverman D., *Prowadzenie badań jakościowych*, tłum. J. Ostrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Skałbiana B., *Instytucjonalne poradnictwo wychowawcze w okresie zmian społeczno-edukacyjnych*, w: *Wychowanie wobec wyzwań współczesności*, red. J. Kirenko, D. Wosik-Kawała, T. Zubrzycka-Maciąg, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2011.

Skałbiana B., *Relacja terapeutyczna w procesie wychowania uczniów z zaburzeniami rozwojowymi*, w: *Teoria i praktyka oddziaływań profilaktyczno-wspierających rozwój osób z niepełnosprawnością*, red. J. Baran, T. Cierpiąłowska, D. Kornaś, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

Smolański A., *Pedeutologia historyczna*, Wydawnictwo MarMar Marian Kaczorowski, Wrocław 2006.

Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław 1986.

Stankiewicz R., *Nauczyciel – opiekun – wychowawca. Tradycje, teraźniejszość, nowe wyzwania*, Eruditus, Poznań–Zielona Góra 2002.

Stańkowski B., *Comunità educative per minori nel contesto salesiano in Italia*, w: *Salezjańska Ars Educandi*, red. K. Kmicik-Jusięga, B. Stańkowski, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.

Stańkowski B., *Dialogiczna relacja wychowawcza mistrz – uczeń w systemie prewencyjnym Jana Bosko*, w: *Wyzwania szkolnej codzienności*, red. J.M. Łukasik, B. Stańkowski, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015.

Stańkowski B., *Efektywność resocjalizacji w salezjańskich Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018.

Stańkowski B., *Prevenzione salesiana e rieducazione dei ragazzi socialmente disadattati nel contesto polacco. Indagine interpretativa e prospettica*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015.

Stańkowski B., *Rola religii w salezjańskim wychowaniu prewencyjnym*, w: *Edukacyjny potencjał religii*, red. J. Bagrowicz, J. Horowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2012.

Stańkowski B., *Specificity of the Salesian social rehabilitation upon the example of "Dom Bosko" in Gostwica*, w: *Sociální pedagogika ve službě člověku a společnosti*, red. S. Neslušanová, I. Emmerová, E. Jarosz, Institut mezinoborových studií, Brno 2014.

Stańkowski B., *Współczesne formy ubóstwa młodzieży*, w: *Młodzi. Przeciw czemu się buntują? Czego pragną? Co budują?*, red. Ł. Kwadrans, E. Sowa-Behtane, B. Stańkowski, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018.

Stańkowski B., *Zacznijmy od człowieka. Pedagogika w poszukiwaniu nowych kontekstów dla integracji i rozwoju społeczno-kulturowego*, Akademia Ignatianum Wydawnictwo WAM, Kraków 2014.

Stella P., *Don Bosco nella storia economica e sociale (1815-1870)*, LAS, Roma 1980.

Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J., *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 2003.

Szempruch J., *Pedagogiczne kształcenie nauczycieli wobec reformy edukacji w Polsce*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 2000.

Szempruch J., *Pedeutologia. Studium teoretyczno-praktyczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

Szempruch J., *Podmiotowość nauczyciela, uczniów i ich rodziców instrumentem doskonalenia i przebudowy szkoły*, w: *Nauczyciel – tożsamość – rozwój*, red. R. Kwiecińska, S. Kowal, M. Szymański, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2007.

Szempruch J., *Wyzwania i perspektywy pracy nauczyciela wobec przemian współczesnego świata*, w: *Edukacja i praca nauczyciela: ciągłość – zmiana – konteksty*, red. J. Madalińska, N.G. Pięka, K. Białożyty, Scriptum, Kraków 2017.

Szempruch J., *Zadania i kierunki zmian w kształceniu nauczycieli w perspektywie edukacji jutra*, w: *Edukacja jutra*, red. K. Denek, T. Koszycz, M. Lewandowski, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 2003.

Szpet J., *Formacja nauczycieli religii katolickiej w Europie*, w: *Nauczanie religii katolickiej w szkole. Historia, współczesność, perspektywy*, t. 7, red. P. Tomasiak, S. Dziekoński, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2010.

Szpranger M., *System prewencyjny księdza Jana Bosko we współczesnej profilaktyce*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2006.

Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012.

Sztompka P., *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*, Warszawa 2000.

Szymańska M., *Creative shape of educative love in the light of John Bosco's preventive system*, w: *Salezjańska Ars Educandi*, red. K. Kmiecik-Jusięga, B. Stańkowski, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016.

Szymańska M., *Transformative Creativity in Teacher Formation: A Pedagogical Approach*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2017.

Szyran J.M., *Dekalog – zasady życia*, Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 2008.

Śliwerski B., *Mysleć jak pedagog*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010.

Śliwerski B., *Teoretyczne i empiryczne podstawy samowychowania*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010.

Świda-Ziemba H., *Permisywizm moralny a postawy polskiej młodzieży*, w: *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, red. J. Mariański, Kraków 2002.

Terelak J.F., Jachnis A., *Psychologia konsumenta i reklamy*, Wydawnictwo Branta, Bydgoszcz 1998.

Vecchi J.E., *Spiritualità salesiana. Temi fondamentali*, LDC, Leumann (TO) 2001.

Walczak P., *Wychowanie jako spotkanie. Józefa Tischnera filozofia człowieka jako źródło inspiracji pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.

Walkowiak T., *Kwalifikacje zawodowe nauczyciela*, w: *Nauka – edukacja – wychowanie*, red. T. Zacharuk, N. Nyczkało, J. Kunikowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2011.

Wawro F.W., *Młodzież w kontekście formowania się nowożytnych społeczeństw*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.

Weinschenk R., *Podstawy pedagogiki Świętego Jana Bosko*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1996.

Wierzbicki M., *Kardynał August Hlond jako wychowawca w instytucjach salezjańskich – stan badań i źródła do bibliografii*, w: *Badania biograficzne w pedagogice. Studia źródłowe i bibliograficzne*, red. W. Szulakiewicz, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015.

Wierzbicki M., *Nauczyciel w szkole salezjańskiej*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 2011.

Wierzbicki M., *Szkoły Salezjańskie w Toruniu. Historia, edukacja i formacja religijna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.

Wilk J., *Atmosfera rodzinna w wychowaniu*, w: *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko*, red. M. Majewski, Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego, Kraków 1988.

Wilk J., *Miłość wychowawcza tajemnicą skuteczności*, w: *Współczesny wychowawca w stylu Księdza Bosko. Materiały z sympozjum z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce. Katolicki Uniwersytet Lubelski 16–17.04.1998*, red. J. Wilk, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Lublin 1998.

Wilk J., *Nad pytaniem o istotę systemu prewencyjnego ks. Bosko*, w: *Przemiany edukacyjne w Polsce i na świecie a modele wychowania*, red. W. Korzeniowska, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2001.

Wirth M., *Ksiądz Bosko i rodzina salezjańska. Dzieje i nowe wyzwania (1815-2000)*, tłum. T. Jania, Wydawnictwo Poligrafia ITS, Kraków 2009.

Witkowski L., *Wyzwania autorytetu w praktyce społecznej i kulturze symbolicznej. (Przechadzki krytyczne w poszukiwaniu dyskursu dla teorii)*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.

Wojnar I., *Estetyka i wychowanie*, PWN, Warszawa 1970.

Wysocka E., *Młodzież a religia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000.

Wysocka E., *Przedmowa. Ponowoczesność jako źródło wyzwań i zagrożeń dla procesu edukacji*, w: *Konteksty wychowania i edukacji a kształcenie nauczycieli w rzeczywistości ponowoczesnej*, red. J. Aksam, J. Pułka, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012.

Zegzuła T., *Radość – zapomniany wymiar wychowania*, w: *Współczesny wychowawca w stylu Księdza Bosko. Materiały z sympozjum z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce. Katolicki Uniwersytet Lubelski 16-17.04.1998*, red. J. Wilk, Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego, Lublin 1998.

Zowczak J., *Etos nauczycieli w warunkach polskiej transformacji*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008.

Żegnałek K., *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2008.

Żurek W., *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*, Poligrafia Salezjańska, Lublin-Kraków 1996.

Żurek W., *Szkoły salezjańskie w Oświęcimiu na tle salezjańskiego szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i zawodowego na ziemiach polskich 1900-1939*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010.

Artykuły

Artime Á.F., *Appartenere di più a Dio, di più ai confratelli, di più ai giovani*, „Atti del Consiglio Generale” 2014, nr 419, s. 3-30.

Bagrowicz J., *Przyszłość Kościoła w Polsce*, „Znak” 1997, nr 1, s. 6-15.

Bieleń R., *Kościół katolicki we współczesnej Polsce w służbie młodzieży. Podstawowe kierunki i zadania, formy i metody duszpasterstwa młodzieży*, „Seminare” 2004, nr 20, s. 313-330.

Caputo M.G., *L'assistenza come "presenza d'amore"*, „Da mihi animas” 26 (1979) 15, s. 459-462.

Cereda F., *Fedeltà vocazionale*, „Atti del Consiglio Generale” 2011, nr 410, s. 27-45.

Chávez Villanueva P., *“Ami tutte le cose e niente detesti di ciò che hai fatto ... Signore amante della vita”* (Sap 11, 24. 12, 1), „Atti del Consiglio Generale” 2007, nr 396, s. 3-46.

Chávez Villanueva P., *Attingiamo all'esperienza spirituale di Don Bosco, per camminare nella santità secondo la nostra specifica vocazione. “La gloria di Dio e la salvezza delle anime”*, „Atti del Consiglio Generale” 2014, nr 417, s. 3-46.

Chávez Villanueva P., *Conoscendo e imitando Don Bosco, facciamo dei giovani la missione della nostra vita. Primo anno di preparazione al Bicentenario della sua nascita*, „Atti del Consiglio Generale” 2012, nr 412, s. 3-39.

Chávez Villanueva P., *“Da mihi animas, cetera tolle”. Identità carismatica e passione apostolica. Ripartire da Don Bosco per risvegliare il cuore di ogni salesiano*, „Atti del Consiglio Generale” 2006, nr 394, s. 3-46.

Chávez Villanueva P., *Educhiamo con il cuore di don Bosco*, „Atti del Consiglio Generale” 2008, nr 400, s. 3-46.

Chávez Villanueva P., *L'inculturazione del carisma salesiano*, „Atti del Consiglio Generale” 2011, nr 411, s. 3-52.

Chávez Villanueva P., *List Przełożonego Generalnego – Wychowywać*, „Don Bosco” 2008, maj, s. 2.

Chávez Villanueva P., *Od wychowania do świętości*, „Don Bosco” 2008, luty, s. 2.

Chávez Villanueva P., *Portare il Vangelo ai giovani. Strenna 2010. Centenario della morte di don Michele Rua*, „Atti del Consiglio Generale” 2010, nr 406, s. 3-42.

Chávez Villanueva P., *“Testimoni della radicalità evangelica”. Chiamati a vivere in fedeltà il progetto apostolico di Don Bosco. “Lavoro e temperanza”*, „Atti del Consiglio Generale” 2012, nr 413, s. 3-56.

Chávez Villanueva P., *Wychowanie i kultura*, „Don Bosco” 2008, grudzień, s. 2.

Chmielewski M., *Słowo o ks. Bosko. Wiara w młodzież*, „Don Bosco” 2008, marzec, s. 12.

Chmielewski M., *Słowo o księdzu Bosko. Świeccy*, „Don Bosco” 2011, czerwiec, s. 12.

Chmielewski M., *Wychowywać, czyli zapewnić wolność*, „Don Bosco” 2009, październik, s. 12.

Chrobak S., *Radość życia istotną cechą nauczyciela wychowawcy z perspektywy systemu przewencyjnego Jana Bosko*, „Paedagogia Christiana” 2014, nr 2/34, s. 121-135.

Czachorski M., *Co powinniśmy wiedzieć o gender*, „Don Bosco” 2014, luty, s. 12.

Dziewiecki M., *Emocje a wychowanie*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 2016, nr 4, s. 12-18.

Dziewiecki M., *Pokazywać istotę chrześcijaństwa*, „Don Bosco” 2014, styczeń, s. 16.

Dziewiecki M., *Wychowanie chłopców w czystości*, „Don Bosco” 2015, kwiecień, s. 20.

Dziewiecki M., *Wychowanie do świętości*, „Don Bosco” 2008, maj, s. 6.

Falkowska M., Dąbrowska J., *W poszukiwaniu ideału wychowawcy*, „Toruński Przegląd Oświatowy 45 Minut” 2006, nr 1, s. 2-7.

Formella Z., *Odwaga wyboru ojczyzny*, „Don Bosco” 2007, maj, s. 4.

Gallo G., *L'assistenza educativa nel pensiero pedagogico di Don Bosco*, „Rivista di Pedagogia e Scienze Religiose” 1972, nr 10, s. 193-212.

Giaccardi Ch., *Giovani: uso e appropriazione delle pratiche sociali nella rete*, „Rivista di Scienze dell'Educazione” 2013, nr 2, s. 186-195.

Giovanni Paolo II, *Discorso ai partecipanti al Capitolo Generale*, „L'Osservatore Romano” 2002, 13 kwietnia, s. 5.

Gocko J., *Call for preserving cultural identity in the face of today's threats*, „Seminare” 2016, nr 4, s. 11-21.

- Gocko J., *Wspólnototwórcze elementy systemu prewencyjnego*, „Seminare” 2011, t. 29, s. 203-221.
- Gołębiowski A., *Warsztaty dziennikarskie*, „Don Bosco” 2008, grudzień, s. 16.
- Grządziel D., *Pedagogika ks. Bosko w dzisiejszej szkole prowadzonej przez Zgromadzenie salezjańskie*, „Seminare” 2010, t. 27, s. 151-163.
- Hańderek J., *Rola sakramentu pokuty i eucharystii w świetle nauczania i praktyki wychowawczej św. Jana Bosko*, „Seminare” 2014, t. 34, s. 45-57.
- Hołodiuk J., *Osobowość nauczyciela wychowawcy*, „Edukacja i Dialog” 2005, nr 166, s. 4-9.
- Husak D., *Salezjańska tożsamość oratoriów w świetle ich struktury organizacyjno-prawnej w Inspektorii św. Stanisława Kostki*, „Seminare” 2016, t. 37, s. 53-65.
- Jeżewicz M., *Lepiej zapobiegać*, „Don Bosco” 2011, styczeń, s. 4.
- Kościelny T., *Uchronić przed odlotem*, „Don Bosco” 2008, październik, s. 4.
- Kubanowski A.T., *Pytanie o status chrystianologii św. Pawła – quaestiones selectae*, „Studia Gdańskie” 2016, t. XXXVIII, s. 65-74.
- Kustra C., *Oratorium jako forma opieki wychowawczej*, „Pedagogia Christiana” 1997, t. 1, s. 179-197.
- Kwiatkowski S.M., *Nauczyciel: przywódca, przewodnik, tłumacz. Rozważania o przywództwie*, „Ruch Pedagogiczny” 2005, nr 3-4, s. 22-30.
- Legowicz J., *Ranga i godność nauczyciela akademickiego*, „Życie Szkoły Wyższej” 1981, nr 1, s. 3-11.
- Lorek P., *Szkoły salezjańskie*, „Forum Pedagogiczne” 2015, nr 2, s. 223-228.
- Ławrowska R., *Udział dzieci i młodzieży w polskiej praktyce scholi przy kościołach parafialnych*, „Wychowanie Muzyczne” 2011, nr 1, s. 16-21.
- Michalik M., *Problemy etyki zawodu nauczyciela*, „Oświata i Wychowanie” 1980, nr 2, s. 193-199.
- Minimus, *Metodo della vigilanza*, „Salesianum” 1947, nr 1, s. 122-128.
- Misiaszek K., *Główne idee systemu prewencyjnego Św. Jana Bosko*, „Seminare” 1987-1988, t. 9, s. 37-65.

Misiaszek K., *Młodzież w centrum pastoralnej troski salezjanów: oratoryjna propozycja pracy z młodzieżą dla Kościoła w Polsce*, „Seminare” 1996, nr 12, s. 197-211.

Niewęgłowski J., *Salezjanie i szkolnictwo*, „Seminare” 1997, nr 13, s. 193-206.

Niewęgłowski J., *Towarzystwo Salezjańskie wobec wyzwań edukacyjnych w latach 1918-1939*, „Seminare” 2015, nr 36/1, s. 151-162.

Paszek A., *Źródła ducha rodzinnego w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*, „Seminare” 2004, t. 20, s. 387-397.

Podstolec A., *Belfer na Facebooku, czyli asystencja w Internecie*, „Don Bosco” 2013, maj, s. 18.

Pospiszyl K., *Zachowanie młodzieży jako znak czasów*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2002, nr 1, s. 3-24.

Psionka W., *Szczęśliwy dom – marzenie dzieci*, „Don Bosco” 2011, marzec, s. 4.

Rogała A., *Liderem być*, „Don Bosco” 2008, październik, s. 16.

Rozmus T., *Obecny stan szkolnictwa salezjańskiego w Polsce*, „Seminare” 1998, nr 14, s. 187-199.

Rusiecki M., *Karta odpowiedzialności i obowiązków nauczyciela*, „Wychowawca” 2004, nr 10, s. 7-11.

Ryan K., *Mining the Values in the Curriculum*, „Educational Leadership” 1993, nr 51, s. 16.

Ryłko J., *Amo ergo sum kocham, więc jestem*, „Don Bosco” 2010, maj, s. 4.

Ryłko J., *Kto kocha swoje dziecko wysyła je w świat*, „Don Bosco” 2010, styczeń, s. 4.

Sanna I., *Wyzwania dla antropologii chrześcijańskiej w czterdzieści lat po „Pacem in terris”*, tłum. T. Żeleźnik, „Społeczeństwo” 2003, nr 13, s. 815-835.

Scotti E., *Attualità educativa dell’assistenza*, „Note di Pastorale Giovanile” 12 (1978)5, s. 2-5.

Słotwińska H., *Samokształcenie i samowychowanie elementami autoformacji*, „Pedagogia Christiana” 2007, nr 1(19), s. 65-81.

- Stańkowski B., *Philosophical Foundations of the Salesian Preventive System*, „Journal of Salesian Studies” January-June 2018, vol. 19, nr 1, s. 13-26.
- Stańkowski B., *Salezjański system wychowania młodzieży – możliwe wypaczenia*, „Seminare” 2011, t. 30, s. 187-194.
- Stańkowski B., *Wychowanie integralne dzieci i młodzieży w praktyce salezjańskiej – relacja z badań własnych*, „Edukacja” 2008, nr 3, s. 61-74.
- Starzak G., *Bierzmowanie: pasowanie na rycerza*, „Don Bosco” 2015, marzec, s. 4.
- Starzak G., *Sakrament pojednania i uzdrowienia*, „Don Bosco” 2014, marzec, s. 18.
- Starzak G., *Wychowanie bez wartości jest jak pusty dzwon bez serca*, „Don Bosco” 2014, wrzesień, s. 4.
- Szafraniec K., *„Deficyt obywatelstwa” wśród młodzieży – uwarunkowania i konsekwencje społeczne*, „Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja” 2005, nr 3, s. 23-37.
- Szafrńska-Gajdzica A., *Przewodnik, tłumacz, ideolog czy indoktrynator – nauczyciel w środowisku zróżnicowanym kulturowo*, „Ruch Pedagogiczny” 2016, nr 1, s. 45-53.
- Szuppe P., *Sekty realne zagrożenie*, „Don Bosco” 2009, czerwiec, s. 4.
- Szymański M., *Konstruowanie tożsamości człowieka*, „Ruch Pedagogiczny” 2013, nr 4, s. 7-16.
- Śliwowski B., *W poszukiwaniu istoty wychowania*, „Nowa Szkoła” 1998, nr 8, s. 12-15.
- Tadrzak-Mazurek M., Godyń A., *W pułapce politycznej poprawności*, „Don Bosco” 2007, lipiec-sierpień, s. 19.
- Tekiela R., *Miękki New Age*, „Don Bosco” 2009, czerwiec, s. 14.
- Terlikowski T., *Ciało świętynią ducha*, „Don Bosco” 2013, październik, s. 21.
- Terlikowski T., *Ideologia tacierzyństwa*, „Don Bosco” 2010, marzec, s. 22.
- Trusewicz-Pasikowska M., *Samowychowanie w ujęciu Jana Pawła II*, „Rozprawy Społeczne” 2015, nr 4, s. 72-77.

Wawrzyńczak P., *Założenia formalne i organizacyjne szkoły katolickiej, „Seminare”* 1996, nr 12, s. 263-282.

Wąsowicz J., *Czy kibice będą zbawieni, „Don Bosco”* 2013, luty, s. 16.

Wierzbicki M., *Nauczyciel-wychowawca w instytucjach salezjańskich. O projekcie badań pedeutologicznych, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Pedagogika XXXIII/2017. Nauki Humanistyczno-Społeczne”, zeszyt 438, s. 89-90.*

Woźniak P., *Wir emocji, „Wychowawca”* 2012, nr 1, s. 5.

Wysocka E., *Problemy życiowe młodzieży i możliwości ich rozwiązywania. Podstawy konstruowania modelu wspierającego rozwój, „Pedagogika Społeczna”* 2009, nr 3-4, s. 39-61.

Żebrowski J., *Współczesny nauczyciel-wychowawca i jego świat wartości, „Studia Gdańskie”* 2007, t. IV, s. 163-176.

Żygadło W., *Wobec agresji, „Don Bosco”* 2007, styczeń, s. 4.

Strony internetowe

Artime Á.F., *Come don Bosco per i giovani, con i giovani. Bicentenario della nascita di Don Bosco. Strenna 2015 di Ángel Fernández Artime*, http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=9604%3Acome-don-bosco-per-i-giovani-con-i-giovani&catid=306%3Apg-salesiana-documentazione-cg-erm&Itemid=187 (data dostępu: 07.02.2017).

Badziąg M., *Kryzys – norma czy patologia?*, http://edukacjaidialog.pl/archiwum/2000,98/styczen,155/kryzys_-_norma_czy_patologia,944.html (data dostępu: 20.10.2018).

Benedetto XVI, *Discorso di Sua Santità Benedetto XVI ai partecipanti al Capitolo Generale della Società Salesiana di San Giovanni Bosco (Salesiani)*, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2008/march/documents/hf_ben-xvi_spe_20080331_salesiani.html (data dostępu: 07.02.2017).

Benedykt XVI, *Wszystko ku chwale Boga. Uroczystość poświęcenia organów w Starej Kaplicy, 13 września 2006 r. Ratyzbona*, <http://www.opoka>.

org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/przemowienia/bawaria_organyny_13092006.html (data dostępu: 15.03.2017).

Benotti R., *Arttime: I salesiani accanto ai giovani e ai poveri come don Bosco* (wywiad z Przełożonym Generalnym ks. Arttime), <http://agensir.it/chiesa/2015/06/15/artime-i-salesiani-accanto-ai-giovani-e-ai-poveri-come-don-bosco/> (data dostępu: 07.02.2017).

Biesaga T., *Zagrożenia sumienia w demokracji*, <http://biesaga.info/wp-content/uploads/2009/12/Biesaga-T.-Zagro%C5%BCenia-sumienia-w-demokracji-Seminare-2011.pdf> (data dostępu: 24.10.2017).

Bosco G., *Lettera da Roma*, <http://www.sdb.org/pl/ksiazd-bosko/opere-edite/217-ksiazd-bosko-literary/895-lettera-da-roma-1884> (data dostępu: 22.10.2018).

Carriero A., *Con i giovani nel cortile digitale*, <http://www.lastampa.it/2013/05/15/esteri/vatican-insider/it/con-i-giovani-nel-cortile-digitale-2LnZLgZg0u0uCeNZUmFH7L/pagina.html> (data dostępu: 20.10.2018).

Casella F., *Cechy wychowawcy salezjańskiego*, <http://salezjanie.pl/czytelnia/2006/08/01/cechy-wychowawcy-salezjanskiego> (data dostępu: 10.03.2017).

Casella F., *Cechy wychowawcy salezjańskiego*, <http://www.lomianki.edu.pl/metoda/articles/cechy-wychowawcy-salezjanskiego.html> (data dostępu: 13.10.2018).

Chávez Villanueva P., *Cristianità e prevenzione*, w: *L'educatore, oggi, tratti per un profilo di san Giovanni Bosco*, Università degli Studi di Bari, Servizio Editoriale Universitario, Bari 2007, <http://www.uniba.it/ateneo/editoria-stampa-e-media/linea-editoriale/quaderni-di-ateneo/quaderno11.pdf> (data dostępu: 29.05.2017).

Dicastero per la Pastorale Giovanile Salesiana, *La Pastorale Giovanile Salesiana. Quadro di riferimento, III edizione*, 2014, <http://www.note-dipastoralegiovanile.it/images/SDB/QdR-cap4.pdf>, s. 78 i nast. (data dostępu: 14.05.2018).

Dziewiecki M., *Tożsamość i postawa wychowawcy*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/tosamosc_ip_wychowawcy.html (data dostępu: 22.10.2018).

Grzegorzewska M., *Listy do młodego nauczyciela*, <https://docplayer.pl/16399930-Listy-do-mlodego-nauczyciela.html> (data dostępu: 02.10.2018).

<http://debniki.sdb.org.pl/parafia/saltrom/> (data dostępu: 08.03.2017).

<http://gostwica.sdb.org.pl/historia/> (data dostępu: 09.03.2017).

<http://sdb.org.pl/media/wiadomosci-inspektorialne/> (data dostępu: 15.03.2017). Analizy pisma dokonano w dniach 10.03.-17.03.2017.

<http://taize.swanna.waw.pl/o-taize-i-esm> (data dostępu: 15.03.2017).

<http://www.salezjanie.pl> (data dostępu: 10.10.2018).

<http://www.saltrom.pl/> (data dostępu: 08.03.2017).

<http://www.saltrom.pl/o-nas/cele-i-misja> (data dostępu: 16.03.2017).

https://swm.pl/wp-content/uploads/2017/02/Raport_20161.compressed.pdf (data dostępu: 09.11.2017).

ISKK, NCK, KAI, *Badanie Światowych Dni Młodzieży Kraków 2016*, <http://episkopat.pl/badanie-swiatowych-dni-mlodziezy-krakow-2016/> (data dostępu: 20.03.2017).

Jakimiuk B., *Edukacja przez całe życie jako czynnik rozwoju osobowości zawodowej nauczyciela*, http://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/183/0051_20150303_mg_ra_edukacja_przez_cale_b_jakimiuk.pdf?sequence=1 (data dostępu: 31.10.2017).

Jan Paweł II, *List do Młodych całego świata, z okazji międzynarodowego roku młodzieży*, nr 9, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/parati.html (data dostępu: 17.03.2017).

Księga Rejestrowa Placówki Opiekuńczo-Wychowawczej, http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2011/316/2606/Rejestr-%20plac%C3%B3wki%20opieku%C5%84czo-wychowawcze.pdf (data dostępu: 09.03.2017).

Kulpaczyński S., *Asystencja jako istotny element systemu wychowawczego św. Jana Bosko*, <http://docplayer.pl/25606485-Asystencja-jako-istotny-element-systemu-wychowawczego-sw-jana-bosko.html> (data dostępu: 10.03.2017).

Ministranci Salezjanie Kielce, w: <http://ministranci.salezjanie.kielce.pl> (data dostępu: 10.10.2018).

Mysli ks. Bosko, <http://pl.donbosco-torino.org/swiety-jan-bosko/mysli-ks-bosko/> (data dostępu: 10.03.2017).

Paluch M., *Młodzi krakowianie nie chodzą do Kościoła. Dlaczego?* <http://www.gazetakrakowska.pl/artukul/496813,młodzi-krakowianie-nie-chodza-do-kosciola-dlaczego,id,t.html> (dostęp: 10.11.2017).

Pawlina K., *Aktywność młodzieży w Kościele*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAP/niedziela201545-mlodziez.html> (dostęp: 10.11.2017).

Podstawowe informacje o SALOS RP, http://www.salosrp.pl/o_salosie/podstawowe_informacje (data dostępu: 20.03.2017).

Salezjański Ruch Troski o Młodzież SALTROM, http://kkk.krakow.pl/baza_ulg/2228,id,337,artykul,ulgi.html (data dostępu: 08.03.2017).

SALOS RP, *Historia*, http://www.salosrp.pl/o_salosie/historia (data dostępu: 20.03.2017).

Statut Salezjańskiej Organizacji Sportowej SALOS RP, <http://www.salosrp.pl/dokumenty/statut> (data dostępu: 20.03.2017).

Stowarzyszenia lokalne, http://www.salosrp.pl/struktura/stowarzyszenia_lokalne (data dostępu: 22.10.2018).

Szczepaniec S., *Kandydat na ministranta*, Duszpasterstwo Służby Liturgicznej Archidiecezji Krakowskiej, Kraków 2004, http://www.salezjanie.rzeszow.pl/home_page.php?menu=liturgiczna_sluzba_oltarza (data dostępu: 15.03.2017).

Śliwerski B., *Znowu ktoś tworzy kodeks etyki nauczycielskiej*, <http://sliwerski-pedagog.blogspot.com/2009/12/znowu-ktos-tworzy-kodeks-etyki.html> (data dostępu: 30.11.2017).

Wakacje z Saltromem – aktywny wypoczynek nad wodą i w górach, <http://www.dziennikpolski24.pl/artukul/3453681,wakacje-z-saltromem-aktywny-wypoczynek-nad-woda-i-w-gorach,id,t.html> (data dostępu: 08.03.2017).

Wojnarowska K., *Młodzi w kościele*, <http://niedziela.pl/artukul/59081/nd/Młodzi-w-kościele> (data dostępu: 10.11.2017).

Wydawnictwa, <http://www.salosrp.pl/wydawnictwo> (data dostępu: 20.03.2017).